

## جایگاه ژئواستراتژی پاکستان در امنیت سیستان - بلوچستان جمهوری اسلامی ایران

سروش امیری<sup>۱</sup>

قاسم بشیری<sup>۲</sup>

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۲۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۱۷

### چکیده

پیشینه و هدف: امروزه و در عصر جهانی شدن به دلیل یک دست شدن جامعه جهانی همه مسائل به یکدیگر مرتبط و نزدیک شده که یکی از این مسائل امنیت است. به عبارت دیگر در چنین محیط جهانی، امنیت یک کشور معادل امنیت همه است و بر عکس، یعنی مفهوم امنیت یک مفهوم متقابل، مساوی و یکسان برای همه دولت‌هاست. هدف از مقاله حاضر بررسی بررسی عوامل ژئوپلیتیکی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بر امنیت مرزهای جمهوری اسلامی ایران.

روش: این تحقیق از نوع توصیفی - همبستگی بوده و روش تحقیق پیمایش می باشد. جامعه آماری این پژوهش راکلیه کارکنان اساتید و نخبگان علوم سیاسی شهر تهران می باشد. همچنین نمونه تحقیق حاضر ۱۲۵ نفر می باشد. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در مقاله حاضر، پرسشنامه (پرسشنامه ای محقق ساخته و مشتمل بر ۳۶ سوال) می باشد. برای بررسی قابلیت اعتبار پرسشنامه تحقیق از اعتبار صوری استفاده شده و جهت سنجش پایایی آن نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. پس از گردآوری داده‌ها از بین افراد نمونه با استفاده از نرم افزار spss تجزیه و تحلیل داده‌ها صورت گرفته است.

یافته‌ها: نتایج تحقیق نشان داد که تاثیر ۴ متغیر ژئوپلیتیکی؛ افزایش اختلافات مذهبی، قاچاق کالا، امنیت مرزها، خلل در روابط فرهنگی) معنادار است. اما با توجه به اینکه سطح معناداری متغیر خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان (۰/۸۸۶) و بیشتر از ۰/۰۵ می باشد، تاثیر حضور جریانهای تکفیری بر این متغیر مورد تأیید قرار نمی گیرد. همچنین در بین ۵ متغیر وابسته تحقیق، اختلافات مذهبی با ضریب رگرسیون ۰/۳۹۸ دارای بالاترین ضریب رگرسیونی و متغیر خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان با ضریب ۰/۰۶۳ دارای ضعیف ترین ضریب رگرسیونی می باشند.

پیشنهاد: با درک اهمیت راهبردی بودن سیستان و بلوچستان در هر دو حالت بحری و بري بودن آن است که توافقی‌های چندجانبه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی بین ایران و پاکستان از یک سو با هندوستان و افغانستان و چین برای فعال کردن دو بندر چابهار و گوادر از سوی دیگر ایران، می‌توان پیش‌بینی کرد بحران‌های موجود کاهش یافته و روابط بین دو کشور گسترش یابد.

**واژه‌های کلیدی:** جریان‌های تکفیری، پاکستان، سیستان و بلوچستان، امنیت مرزی، روابط.

۱. دانشیار روابط بین الملل و عضو هیات علمی دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)  
Soroush.jnu@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرج، ایران، bashiri.ghasem@yahoo.com  
Copyright © 2010, SAIWS (Scientific Association of Islamic World Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose



فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

## مقدمه

مرزهای سیاسی مهمترین عامل تشخیص و جدایی یک واحد متشکل سیاسی از واحدهای دیگر است (میرحیدر، ۱۳۹۳: ۱۴۱) و تاثیر بسزایی در توان اقتصادی و میزان مبادلات بازرگانان کشورهای مختلف با یکدیگر دارند و بدیهی است که امن یا ناامن بودن مرز تاثیر مستقیم بر شمار و کیفیت کاروان‌های تجاری خواهد داشت و یکی از مهم‌ترین نقش‌ها را در رونق اقتصادی کشور دارا خواهد بود. مرزها همچنین نماد حاکمیت ملی یک کشور نیز محسوب می‌شوند و حساسیت مردم یک کشور به حفاظت از مرزها و نگهداری از مرزنشینان بر اساس مرزهای تعریف شده نیز شاخصی از حاکمیت ملی است و قلمرو این حاکمیت را نیز مرزها تعیین می‌کنند. خطوط مرزی همچنین نشان دهنده حد نهایی اعمال اراده سیاسی حکومت و سطح تماس فضایی دو نظام سیاسی همجوار می‌باشد (حافظ نیا، ۲۰۰۰: ۱۳۴). به عقیده پتر تیلور مرز مفهومی از بیرون به درون است و خط مشی است که جدایی را نشان می‌دهد (تیلور، ۱۹۸۹: ۷۲).

این موارد سبب شده تا توجه به مرزها در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی بخش‌های تولیدی و بازرگانی از اولویت و اهمیت حیاتی و اساسی برخوردار شود و در روابط دیپلماتیک کشورهای همسایه، منطقه و حتی فرامنطقه‌ای نیز تاثیر گذارند و از آنجایی که حریم‌های شناخته شده بر اساس میثاق‌های بین‌المللی و حقوق جهانی هستند. عاملی مهم برای ایجاد ثبات و آرامش میان کشورها یا اختلافات و منازعات و ادعاهای ارضی کشورها علیه یکدیگر به حساب می‌آیند (سیمبر، ۱۳۸۵: ۳۹). بر این اساس مرزها همواره در هر کشوری از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند و همین امر نیز سبب می‌شود، حساسیت و نظارت ویژه‌ای بر آن وجود داشته و در صورت وجود تهدیدی برای مرزها، به شدت با آن برخورد می‌شود.

سیستان و بلوچستان به صورت چهارراه و تقاطع کریدور ارتباطی - ترانزیتی قرار دارد که شرق و غرب و شمال و جنوب را در پیوند با هم قرار می‌دهد. در واقع می‌توان گفت بهترین کریدورهای تجاری شرق و غرب و جنوب و شمال از هر دو موقعیت بحری و بری سیستان و بلوچستان می‌تواند گذر کند و این امتیازی بی‌بدیل در نگاهی به وضعیت موجود کریدورهای تجاری است. دسترسی به آب‌های آزاد بین‌المللی خارج از تنگه هرمز؛ -آسان‌سازی دسترسی آسیای مرکزی محاصره در خشکی آسیای میانه به آب‌های آزاد اقیانوس هند؛ -وجود حالت پل ارتباطی شمال- جنوب و شرق و غرب. واقعیت آن است که سیستان و بلوچستان با وجود این شرایط مساعد طبیعی، در حاشیه قرار گرفته و یکی از عقب‌مانده‌ترین



انجمن مطالعات جهان اسلام  
Islamic World Studies Association

جمعية دراسات العالم الإسلامي

فصلنامه علمی - پژوهشی

پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۱۸۸

سال یازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۰



فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش‌های بنیادی جهان اسلام

۱۸۹

بناگاه ژئوپلیتیک آسیای میانه در امنیت سیستان - بلوچستان جمهوری اسلامی ...

مناطق کشور است که در تمامی شاخص‌های توسعه با فاصله زیادی از استان‌های دیگر کشور عقب افتاده است. این وضعیت چالش‌های ژئوپلیتیکی در پی داشته است. پرننگ‌شدن تفاوت‌های مذهبی و قومی از یک طرف و بازشدن فضا برای جریان‌های ضدسیستمی از طرف دیگر، نگاه توسعه حاکمیت اسلامی را تحت الشعاع قرار داده و در قالب نگاه امنیتی صورت‌بندی کرده است؛ موضوعی که در بلندمدت می‌تواند خطراتی جدی‌تر از گسترش و نفوذ رادیکال‌های منطقه‌ای پیوندخورده با جریان‌های تندرو بین‌المللی را افزایش دهد و ژئوپلیتیک تروریسم مکتبی را بر آن بیفزاید. به عبارت روشن‌تر، این خطر وجود دارد که به‌جای آنکه ظرفیت‌های ژئوپلیتیک سیستان و بلوچستان باعث کارکردهای تولید قدرت ملی شود، در مسیر انحرافی تضعیف قدرت ملی، از حمایت خارجی برخوردار شود و یک چالش جدی به وجود آورد.

در ارتباط با پاکستان نیز این وضعیت صادق است. این کشور با قرارگیری در یک فضای جغرافیایی خاص یعنی همسایگی با ایران، هند، افغانستان و چین نزد کنشگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از اهمیت زیادی برخوردار است. برای مثال قرارگیری در کنار ایران و چین باعث شده که در راهبرد نظامی آمریکا دارای اهمیت وافر شود و این کشور تلاش کند با حضور در پاکستان از محیط جغرافیایی که در آن قرار گرفته برای مهار قدرت و نفوذ ایران در افغانستان و چین در آسیا استفاده کند. قرارگیری در کنار هند و رقابت میان دو کشور و بروز اختلافات در کشمیر میان این کشور و هند باعث شده که مورد توجه چین قرار گیرد و در راهبرد نظامی - امنیتی این کشور اهمیت بالایی داشته باشد. دلایل اختلاف میان دو کشور علاوه بر رقابت دو کشور برای چیرگی بر آسیا به اختلافات مرزی ناشی از تفاسیر متفاوت از کنوانسیون سیمالا نیز بر می‌گردد. کنوانسیون که در سال ۱۹۹۳ و ۱۹۹۴ شکل رسمی به خود گرفت. مک ماهان ریاست هیات انگلیسی با بهره‌گیری از فرصت مذاکراتی با هیات تبتی، مرز میان هند و تبت را مشخص ساخت که در این کنوانسیون مرز پیشنهادی شمال مناطق عشایری بود و از آبریزگاه‌های شمال هیمالیا می‌گذشت. اختلاف این موافقت‌نامه میان انگلیس و تبت تا به امروز مورد اختلاف بوده است، دولت هند آنرا معتبر می‌داند ولی چینی‌ها مدعی‌اند که "سیمالا" معاهده نابرابری است که بدون توافق چین به تبت تحمیل شده است. در این کنوانسیون خط مک ماهان به عنوان مرز چین و هند به عنوان مرز رسمی این دو کشور در سال ۱۹۸۳، از سوی هند پذیرفته شده است (آقایی و طاهری، ۱۳۹۲: ۱۱).

این جایگاه ژئوپلیتیک از سوی راهبران پاکستانی به خوبی درک شده و در راستای سیاست بازدارندگی نظامی آنها مورد استفاده قرار گرفته است و هریک از آنها تلاش کرده‌اند تا با استفاده از این وضعیت امتیازات خاص نظامی و امنیتی را از قدرت‌های بزرگ دریافت کنند. رقابت منطقه‌ای این کشور با هند

باعث شد که چین نقشه و برنامه جامع هسته ای شدن این کشور را کلید زند. در این راستا چین علاوه بر تدوین نقشه هسته ای شدن پاکستان دیگر اجزاء مورد نیاز برای دستیابی به این هدف از جمله اورانیوم با غنای بالا، تریتیوم، متخصصین و دیگر اجزاء ضروری برای این امر فراهم آورد. گری میلیون متخصص مشهور گسترش هسته ای اعتقاد دارد بدون کمک چین، هسته ای شدن پاکستان تقریباً غیر ممکن بود. مشاوره چین به پاکستان برای هسته ای شدن از ۱۹۶۵ تا ۱۹۸۰ یعنی زمان هسته ای شدن این کشور به صورت مداوم ادامه داشت. چین به پاکستان در ساخت راکتور تولید پلوتونیوم در خوشاب و بازآوری مجدد پلوتونیوم که در ساخت بمب هسته ای ضروری بود کمک کرد. با هسته ای شدن پاکستان از سوی چین این کشور قادر شد هند را در صحنه شطرنج آسیا تقریباً کیش نماید (جم یانگ، ۲۰۱۲).

نزدیکی های قومی و مذهبی میان ساکنان استان سیستان و بلوچستان و بلوچستان پاکستان از یک سو و نزدیکی جدی، مکتبی و روابط گسترده عاطفی با رهبران طالبان از سوی دیگر، نگرانی های زیادی نسبت به انتقال بحران های ناشی از این پدیده به داخل ایران ایجاد نموده و حتی ابزاری برای فشار آمریکا و انگلیس به بهانه حضور نیروهای القاعده از طریق مرزهای شرقی ایجاد نموده است (میرزایی، ۱۳۸۸: ۹۳-۹۲).

به دنبال انقلاب اسلامی، دولت جمهوری اسلامی ایران، در حالی که بر اثر سقوط رژیم پیشین فاقد سیستم اداری، سیاسی، نظامی و امنیتی و انتظامی قوی و مؤثری بود با بحران های متعددی در استان های مختلف روبرو شد. از جمله این بحران ها می توان از شورش گروه های مختلف در خوزستان، جنگل های شمال، آمل و ترکمن صحرا، کردستان و سیستان و بلوچستان را نام برد. اما گروه تروریستی دیگری که در ادامه این گونه آشوب های قومی و قبیله ای پا به عرصه ظهور گذاشته و به خصوص اخیراً تلاش هایی را جهت به چالش کشیدن دولت مرکزی جمهوری اسلامی ایران نموده است، گروه تروریستی جندالله می باشد (پورخسروانی، ۱۳۸۲: ۲۲۰). خاستگاه این گروه تروریستی در استان سیستان و بلوچستان بوده که به دنبال ظهور طالبان، با بهره گیری از مقبولیت و محبوبیت معنوی این گروه نزد برخی اهل سنت بلوچ تقویت گردید. این گروه تروریستی با توجه به فقر اقتصادی به همراه شکاف قومی و مذهبی در استان سیستان و بلوچستان با حمایت گروه طالبان شکل جدیدتری به خود گرفت و زمینه را برای بروز فعالیت های خشونت آمیز این گروه تروریستی فراهم نمود. بی ثباتی سیاسی موجود در افغانستان در دو دهه اخیر و بروز جنگ های داخلی متعدد در این کشور به طرق مختلف بر امنیت کشور و به خصوص امنیت مناطق مرزی ایران تأثیر منفی گذاشته است

## چهارچوب نظری

### پیشینه مطالعاتی

امیری (۱۳۹۹) در مقاله می‌نویسد که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، قدرت نفوذ ایران از محور خلیج فارس تا مدیترانه رسیده و این برای بازیگران قدرتمند بسیار پراهمیت است و موجبات نگرانی غربی‌ها و برخی کشورهای منطقه‌ای از توسعه قدرت نفوذ ایران را فراهم آورده است و برای مقابله با این نفوذ منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ایران، اقدامات گسترده‌ای را برنامه‌ریزی و اجرایی نموده‌اند که ظهور و نفوذ بنیادگرایی مذهبی در مناطق مرزی ایران با اهداف تروریستی و تکفیری از آن جمله است. در همین راستا، هدف این مقاله بررسی عوامل داخلی و خارجی و نظریه‌ای در ظهور بنیادگرایان مذهبی و تروریستی در مناطق شرقی جمهوری اسلامی ایران است.

آدمی و نیک‌نام (۱۳۹۵)، در مقاله خود با عنوان "تأثیر تهدیدهای گروه‌های سلفی - تکفیری بر امنیت هستی‌شناختی جمهوری اسلامی ایران"، که در فصلنامه مطالعات ملی به چاپ رسانده‌اند؛ تهدید داعش را به لحاظ هستی‌شناختی مورد بررسی قرار داده‌اند. نویسندگان مقاله با این فرضیه که ناامنی هستی‌شناختی علت اصلی تهدید گروه‌های سلفی - تکفیری بر ضد امنیت ملی ایران است، نتیجه می‌گیرند که رشد این گروه‌ها با برهم‌زدن رویه‌های عادی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه، امنیت هستی‌شناختی ایران را با تهدید روبه‌رو ساخته است.

پیشگاهی‌فرد و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی به بررسی "جهانی شدن ارتباطات و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر مرزها" پرداخته است. به اعتقاد محققان امروزه امنیت ملی کشورها، تنها با حصاربندی مرزهای ملی و تقویت بنیه‌ی دفاعی تأمین نمی‌شود؛ چرا که شکل تهدیدات با گذشته فرق کرده و امنیت ملی کشورها نه تنها با تهدیدات سخت افزاری، بلکه با تهدیدات نرم افزاری مورد هجوم واقع شده است. بر اساس یافته‌های تحقیق، جهانی شدن ارتباطات ضمن کاهش نقش سنتی مرز در کنترل و جداسازی قلمرو کشور ایران از کشورهای همسایه، باعث افزایش ارتباطات ساکنین دوسوی مرزها شده است. این ارتباطات با توجه به مشترکات فرهنگی و زبانی، می‌تواند دارای تبعات منفی و مثبت امنیتی باشد. براین اساس توسعه ارتباطات منجر به نفوذپذیری مرزها ایران شده و این کشور را با چالش‌های امنیتی متعددی روبه‌رو کرده است (پیشگاهی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۲).

احمدی دهکا و پیشگاهی‌فرد (۱۳۸۹) در تحقیق به "ارزیابی تهدیدات امنیت ملی در مناطق مرزی شمال ایران" پرداخته‌اند. امنیت ملی مهم‌ترین عنصر پایداری یا تداوم حاکمیت و معرف پیشرفت چشم



فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش‌های بنیادین اسلام

گیر در رابطه میان جامعه و سرزمین است. اقتدار حکومت به طور قابل لمسی در سراسر قلمروش امتداد یافته و هر تجاوزی به آن - اعم از خارجی یا داخلی - چالش در برابر امنیت ملی، صلح، نظم و در نهایت اقتدار حکومت است. مدیریت درست و منطقی امنیت در جامعه منوط به ایجاد نظم و ثبات درونی در کنار نظم سیاسی به همدلی و مشارکت مردمی و افزایش اعتماد به نهادهای اجتماعی، گروه های سیاسی، ساختار اداره کشور و جنبه های نرم افزاری امنیت عمومی مثل مشروعیت، هویت، مشارکت عمومی، اجماع نخبگان در مسایل سیاسی کشور، تحمل پذیری و قانون گرایی در شرایط فعلی جامعه حایز اهمیت است. حوزه جغرافیایی و عملکردی تهدیدات امنیت ملی در ایران متفاوت است. حفره های دولت مهم ترین تهدیدات کلان شهرهای ایران هستند و عواملی نظیر واگرایی عملکردی ناشی از مسایل قومی - مذهبی و مناطق محروم از توسعه بیشتر در مناطق مرزی مشهود است. در این مقاله، جهت ارزیابی دقیق تر امنیت ملی به مطالعه موردی در مناطق مرزی شمال کشور خواهد پرداخت که در این بررسی از مدل و روش ماتریس تحلیل بهره جسته شده و در آن زمینه های تهدیدات امنیت ملی نظیر حفره های دولت و تهدیدات خارجی در سه حوزه عملکردی محلی، منطقه ای و ملی با عوامل متغیر زمان (جنگ و صلح) مورد تحلیل قرار گرفته است (احمدی دهکا و پیشگاهی فرد، ۱۳۹۱).

روشن و سعادتتی جعفرآبادی (۱۳۹۱) در تحقیقی "بررسی نقش و کارکرد کنترل مرز استان خراسان رضوی با افغانستان و تاثیر آن بر امنیت استان" پرداخته اند. بر اساس نتایج تحقیق یکی از مولفه های اصلی و تاثیرگذار بر امنیت استان و مرز، که می تواند به عنوان فاکتور تقویت کننده نیز محسوب شود، مقوله معیشت مرزنشینان است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل پرسشنامه ها و مصاحبه با مردم، مسوولین و آمار سازمانهای داخلی و بین المللی، نشان می دهد پروژه کنترل مرز تاثیر مهمی بر امنیت و متقابلا معیشت منطقه داشته، به طوری که ۸۷ درصد از مردم و مسوولین سه شهرستان مرزی معتقدند که احداث دیوار بتونی، پاسگاه های مرزی و بازارچه مرزی در بخش هایی از مرز تاثیر خیلی زیاد و زیاد در ایجاد امنیت منطقه داشته است. در زمینه کنترل مرز و شیوه های گوناگون آن که در طول مرز اجرا شده است، احداث پاسگاه های مرزی با ۹۰ درصد مقام اول، دیوار بتونی با ۷۰ درصد دوم و احداث بازارچه مرزی با ۶۰ درصد جایگاه جایگاه سوم را در ایجاد امنیت و بهبود معیشت منطقه داشته است. نکته مهم در امر کنترل مرز استان این است که تنها استفاده از دستگاه های الکترونیکی و مستحذات فیزیکی جهت ایجاد امنیت تاثیر ندارد و باید عامل توسعه و ایجاد رونق اقتصادی را نیز در منطقه توامان و به همراه کنترل فیزیکی لحاظ نمود. هرگونه برنامه ریزی باید بر مبنای رابطه متقابل فوق اجرا گردد تا شاهد افزایش روز



فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش های سیاسی جهان اسلام  
جمعیت نورسنت العالم الاسلامی

۱۹۲

سال یازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۰

افزون امنیت در منطقه باشیم. پژوهش حاضر پیشنهاد می کند با استفاده از مدل تلفیقی می توان مرز استان خراسان رضوی با کشور افغانستان را کنترل نمود. در رابطه با معیشت مرزنشینان می توان با ایجاد اشتغال (از طریق بازارچه های مرزی) و متعاقب آن افزایش درآمد، کاهش نرخ بیکاری، معیشت مردم منطقه را ارتقاء بخشید که در نهایت منجر به افزایش امنیت در منطقه و استان مورد مطالعه شود (روشن و سعادت جعفرآبادی، ۱۳۹۱: ۱).

ربولکسی<sup>۱</sup> (۲۰۰۶) در تحقیقی "تحولات انقلابی آسیای مرکزی و تاثیر آن بر مرزهای شمال شرقی ایران ۱۹۱۷-۱۹۲۱" را مورد مطالعه قرار داده است. بر اساس نتایج تحقیق در پی انقلاب بلشویکی روسیه و حکمفرمایی روسهای کمونیست بر سرحدات روسیه تزاری قدیم در شمال مرزهای ایران، مرزهای شمال شرقی و ایلات خراسان نیز از تأثیرات بنیادی حاصله در مرزهای خاک همسایه خود در امان نماندند. در این میان حضور نیروهای انگلیسی هم خود زمینه ساز مشکلات دیگری شد (ربولکسی، ۲۰۰۶: ۵۳۱).

### مبانی نظری تحقیق

اندیشه کنترل مرز به شیوه های مختلف از جمله احداث دیوار به چندین سده قبل باز می گردد به طوری که در امپراطوری های چین و روم به منظور حفاظت امپراتوری از حملات اقوام وحشی اقدام به کشیدن دیوار می کردند. دیوار چین نمونه بارزی از کنترل مرز (به شیوه انسداد فیزیکی) به منظور حراست از سرزمین خود بوده است. با توجه به ویژگی های جغرافیایی و راهبردهای کشور و با عنایت به نظام سیاسی، شرایط مرزها، فضاهای داخلی و محیط پیرامونی، همچنین با در نظر گرفتن تحولات جهانی و منطقه ای در رابطه با مدیریت و کنترل مرزی سه راهبرد اساسی (اخباری، ۲۰۰۹: ۴۳) قابل تدوین می باشد:

الف) راهبرد تهدید محور: پایه و مبنای این راهبرد بر تهدیدزا بودن مرزها و مناطق مرزی استوار است و بر اساس این نگرش، شرایط و وضعیت به گونه ای است که تهدیدهای بالقوه و بالفعل خیلی بیشتر از فرصت ها می باشد، یا اینکه وضعیت و موقعیت برای بهره مندی از فرصت های مرزی مناسب نمی باشد. بر مبنای این تفکر، شاکله مدیریت و کنترل مرز، در قالب کنترل شدید و به شیوه های نظامی و امنیتی شکل می گیرد. در نتیجه مرزها و مناطق مرزی به عنوان مناطق نظامی و امنیتی تحت حفاظت شدید قرار گرفته و مدیریت آن اغلب در اختیار قوای نظامی و دستگاه های امنیتی قرار می گیرد (مالیر<sup>۲</sup>، ۲۰۱۰: ۲۳۴).

1. Rebouleski
2. Malyer



فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش های پای جهان اسلام

۱۹۳

پایگاه ژئواستراتژی پاکستان در امنیت سیستان - پلوچستان جمهوری اسلامی ...



ب) راهبرد فرصت محور: تأکید اصلی در این راهبرد بر اساس بهره مندی حداکثری از فرصت ها و امکانات مرزی است که بر اساس آن سبب توسعه متغیرهای ژئوپلیتیکی، اقتصادی؛ اجتماعی؛ فرهنگی جامعه؛ به ویژه امنیت مناطق مرزی می شود و به تبع آن بسیاری از عوامل تهدید از بین می رود. طرفداران این راهبرد معتقدند شرایط، موقعیت جغرافیایی، ارتباطی و ژئوپلیتیکی ایران به طور بالقوه منابع و امکانات نامحدودی را در زمینه های مختلف اقتصادی، اجتماعی و حتی نظامی - امنیتی در اختیار دارد که در صورت بهره مندی و به فعلیت رساندن آن ها نه تنها مناطق مرزی بلکه داخل نیز از این امکانات بهره مند گردیده، در نتیجه شرایط مناسبی برای تولید قدرت و افزایش اقتدار ملی و تحکیم جایگاه منطقه ای ایران در جنوب غرب آسیا مهیا می گردد.

ج) راهبرد تلفیقی: نگرش این راهبرد به طور ترکیبی به مسایل مرز و مناطق مرزی بوده و جنبه های تهدید و فرصت را به طور همه جانبه در مدیریت مرزی مدنظر دارد. بر مبنای این راهبرد در عین حال که مرزها و مناطق مرزی دارای ظرفیت های مناسب جهت توسعه و تولید قدرت برای کشورها بوده، در کنار آن این مناطق را مصون از تهدید و آسیب نمی داند و از جنبه های مختلف ممکن است ارزش های مادی، سرزمینی، و معنوی یک کشور و ملت را به مخاطره بیناندازد. بنابراین، این راهبرد برای اداره مرزها و مناطق مرزی ایده آل است و راهکارهای مقابله با تهدیدها را در سرلوحه اجرایی خود قرار می دهد. همچنین زمینه و شرایط شکوفایی ظرفیت های موجود و چگونگی بهره مندی از این ظرفیت ها را جزء خط مشی اجرایی می داند. بر مبنای این راهبرد، بهترین شیوه برای مرزها و مناطق مرزی، مدیریت ترکیبی است (ماندل<sup>۱</sup>، ۱۹۹۴: ۴۴).

"نگاه گروه های سلفی گرای جهادی به جنگ و جهاد فرایند محور است و نه پیشرفت محور. به این معنا که در نظر آنها جنگ با دیگران هویتی و مذهبی طولانی است و تا روز قیامت ادامه دارد. بدیهی است در چارچوب این نگاه، دلسردی در رویکردها و عمل گرایی در کنش های سلفی گرایان جهادی جایگاه اندکی دارد." (میشائیل جکینز، ۲۰۱۷).

یکی دیگر از مفروضات بنیادین نظریه واقع گرایی تدافعی، نقش تعدیل کننده های ساختاری از قبیل موازنه تهاجمی - دفاعی، هم جواری جغرافیائی و دسترسی به مواد خام و مهم تر از همه سیاست داخلی در محدود سازی اثربخشی واکنش دولت ها به محیط بین المللی می باشد (تالی فرو<sup>۲</sup>، ۲۰۰۱: ۱۳۲).

در رئالیسم تدافعی دولت ها می توانند از طریق ایجاد موازنه قدرت از عهده عمده تهدیدهای خارجی

1. Mandel
2. Taliaferro



فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش‌های بنیادین اسلام

برآیند. بنابراین تنها در شرایط ترسناک یا از طریق دولت‌های شرور غیرعقلانی است که در محیط بین‌المللی خشونت ایجاد می‌شود. بر این اساس از منظر رئالیسم تدافعی سیاست خارجی دولت‌ها از واکنش‌های مسالمت‌آمیز به عوامل سیستمی تشکیل می‌شود (روز، ۱۹۹۸: ۵۳). بنابراین امنیت در نگاه تدافعی‌ها برابر است با برخورداری از قدرت کافی برای ایجاد موازنه. تا زمانی که موازنه برقرار است، امنیت نیز وجود دارد. اگر کشوری قصد بر هم زدن امنیت و موازنه را داشته باشد، کشورها بایستی برای کسب امنیت، اقدام به افزایش قدرت و دستیابی به موازنه جدید نمایند (کریشنر<sup>۲</sup>، ۲۰۱۰: ۴).

### فرضیات

نقش کشورهای منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای بر افزایش اختلافات مذهبی تاثیر گذار است. عوامل منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای بر ایجاد خلل در روابط فرهنگی ایران و پاکستان تاثیر گذار است. موقعیت ژئوپلیتیکی استان بر قاجاق مواد مخدر تاثیر گذار است. عوامل منطقه‌ای (جریانهای تکفیری) و فرا منطقه‌ای در پاکستان بر تهدید امنیت مرزهای ایران تاثیر گذار است.

حضور جریانهای تکفیری بر ایجاد خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان تاثیر گذار است.

### روش تحقیق

پژوهش حاضر بر حسب هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی می‌باشد و از لحاظ ماهیت از نوع تحقیقات توصیفی - همبستگی می‌باشد که با استفاده از روش پیمایش داده‌های تحقیق گردآوری شده است. جامعه آماری این پژوهش را کلیه اساتید و نخبگان علوم سیاسی دانشگاه‌های شهر تهران می‌باشد که آمار دقیقی از تعداد این افراد در دسترس نیست. لذا در این مطالعه با توجه به در دسترس نبودن تعداد افراد جامعه آماری و با رویکرد به جدول نمونه کرجسی مورگان که حجم نمونه برای جوامع نامشخص و تابعی نهایت را ۳۸۴ نفر ذکر کرده است، نمونه آماری تحقیق حاضر ۳۸۴ نفر و در سطح خطای ۰/۰۵ محاسبه می‌گردد. اما با توجه به اینکه امکان دسترسی به این تعداد از اساتید امکان پذیر نبود، یک سوم (۱۲۵ نفر) از حجم نمونه فوق‌الذکر در نظر گرفته شد. روش نمونه‌گیری در این پژوهش اقتصای<sup>۳</sup>

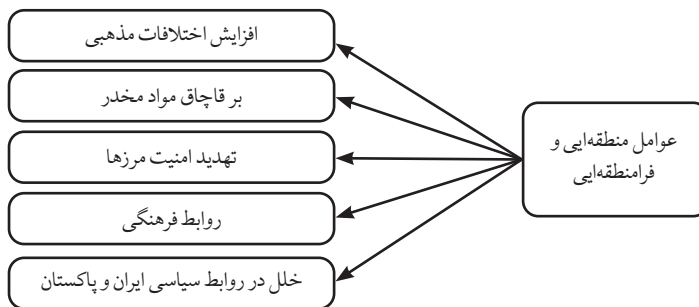
1. Rose
2. Kirshner
3. Convenience

می باشد. برای نمونه گیری ابتدا لیست دانشگاه های شهر تهران (دانشگاه دولتی، آزاد اسلامی، دانشگاه های نظامی، پیام نور، و ...) که رشته علوم سیاسی در آنها تدریس می شود تهیه گردید. سپس با مراجعه با این دانشگاه ها و گروه علوم سیاسی هدف خویش را برای افراد نمونه توضیح داده و پس از جلب رضایت به توزیع پرسشنامه در بین اساتیدی که در گروه حاضر بودند اقدام گردید. مهمترین ابزار جمع آوری داده ها در تحقیق حاضر، پرسشنامه می باشد. پرسشنامه تحقیق حاضر مشتمل بر ۳۶ سوال می باشد. لازم به ذکر است سوالات تحقیق در سطح ترتیبی و با طیف لیکرت (۵ گزینه ای) می باشد. برای بررسی قابلیت اعتبار پرسشنامه تحقیق از اعتبار صوری استفاده شده که در این راستا ابزار این پژوهش به وسیله ۲ نفر از اساتید دانشگاه مورد تأیید قرار گرفته است. برای سنجش پایایی پرسشنامه تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده شده، و در جریان یک مطالعه مقدماتی پیش آزمونی در بین ۱۰ نفر از اساتید علوم سیاسی اجرا شد سپس داده های به دست آمده با استفاده از نرم افزار SPSS و آزمون آلفای کرونباخ تحلیل شد، که نتایج حاصله (جدول-۱) نشان می دهد ابزار تحقیق از پایایی مطلوب برخوردار است.

جدول شماره ۱: ضریب آلفای، میانگین و انحراف معیار متغیرها

متغیرها	میانگین	واریانس	آلفای کرونباخ	آلفای کل
افزایش اختلافات مذهبی	۱۰/۱	۲/۵۳۱	۰/۷۸	۰/۷۷
قاچاق مواد مخدر	۷/۷	۲/۲۶۲	۰/۶۹	
تهدید امنیت مرزها	۱۲/۵	۳/۰۰۷	۰/۷۰	
روابط فرهنگی ایران و پاکستان	۱۲/۰	۳/۰۹۴	۰/۸۱	
خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان	۱۲/۶	۲/۸۱۴	۰/۷۵	
عوامل منطقه ای و فرامنطقه ای	۱۰/۳	۲/۴۷۸	۰/۸۹	مستقل

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق



## تحلیل یافته‌های نظری

ژئوپلتیک<sup>۱</sup> علمی است که به بررسی نقش عوامل محیط جغرافیایی در سیاست و روابط بین الملل<sup>۲</sup>، پرداخته و نقش عوامل انسانی در این مطالعه را با اهمیت قلمداد می‌کند؛ به ویژه در رویکردهای جدید ژئوپلتیکی که پیوند وثیق آنها با گرایش‌های فرهنگی و تأثیر آنها در مرزبندی‌های سیاسی و جغرافیایی، این اندیشه را در بحث جاری تداعی می‌کند که با توجه به نقش جغرافیایی و ژئوپلتیکی مرکز جهان اسلام در دنیا و قدرت و پایداری انقلاب اسلامی باید به ایدئولوژی‌های مذهبی در حکم پارامترهای مهم در پیدایش ویژگی‌های ژئوپلتیکی توجه کرد (سیدنژاد به نقل از فاضلی نیا، ۱۳۸۵: ۱۸۳-۱۸۲).

به تبع این تحول ژئوپلتیکی، دیگر، مرزبندی‌های سیاسی و جغرافیایی، صرفاً به وسیله دولت‌ها انجام نمی‌شود (ملی، ۱۳۸۹: ۴۲). این تصویر، ترکیبی از «منابع سنتی و پایدار ژئوپلتیک» با «عناصر متغیر ژئوپلتیکی» را ترسیم می‌نماید که با احتساب معادلات جدید منطقه‌ای، بر کانونی شدن نقش ژئوپلتیک جمهوری اسلامی ایران دلالت می‌کند. تأکید بر اهمیت تحولات ژئوپلتیکی از آن روست که سرنوشت ایران طی پنج قرن گذشته با چگونگی مناسبات ژئوپلتیک پیوند خورده است (سجادپور و امیری مقدم، ۱۳۸۸: ۷۴).

ژئوپلتیک به عنوان «دانش رقابت و گسترش حوزه نفوذ» حکومت‌ها و کنش‌گران سیاسی است که در صدد کسب قدرت و تصرف ابزارها و اهرم‌ها و فرصت‌های جغرافیایی هستند که به آن‌ها قدرت و امکان چیره شدن بر رقیب را می‌دهد. آنها برای تصرف فرصت‌ها و مقدرات در مکان و فضاهای جغرافیایی به رقابت پرداخته و سعی می‌کنند نفوذ خود را در فضاهای جغرافیایی بیشتر توسعه داده و آن را به قلمرو خود بیفزایند و برعکس رقبا را از فضاهای مورد منازعه بیرون برانند. رویکرد ژئوپولیتیک با درجات مختلف بیانگر تأثیر قطعی و جبری جغرافیا در امور تاریخی و سیاسی است (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۸۴). «ژئوپلتیک به معنای استفاده از زمین برای مهار رقیب» است.

## جایگاه ژئوپلتیک پاکستان و قدرت‌های فرامنطقه‌ای

جایگاه ژئوپلتیکی باعث اهمیت پاکستان نزد قدرت‌های فرامنطقه‌ای از جمله امریکا شده به گونه‌ای که رهبران امریکایی فارغ از اینکه دمکرات یا جمهوری خواه باشند سالانه علاوه بر کمک‌های نظامی مستقیم میزان زیادی از سلاح‌های متعارف مورد نیاز پاکستان را تأمین می‌کند. برای مثال در سال ۲۰۰۶ امریکا

1. Geopolitics
2. International Relation



و پاکستان موافقت نامه انتقال تسلیحات را امضا کردند که بر طبق آن ۳/۵ میلیارد دلار انواع تسلیحات نظامی به این کشور منتقل شد. با این حجم انتقال و فروش تسلیحاتی پاکستان تبدیل به اولین خریدار تسلیحات امریکایی در این سال شد. در بین تسلیحات خریداری شده ۳۶ هواپیمای جنگنده امریکایی یعنی اف ۱۶ بود. توجیه کابینه بوش برای فروش چنین تسلیحاتی به این کشور در آن زمان این بود که پاکستان به دلیل جایگاه ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی و مشارکت در مبارزه علیه تروریسم جهانی تبدیل به متحد حیاتی امریکا در منطقه شبه قاره شده است که می تواند در جهت تأمین منافع ایالات متحده امریکا گام های اساسی را بردارد (Grimmett, 2009).

حضور ایالات متحده در کشورهای پیرامون ایران برای به چالش کشیدن امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، همواره یکی از سیاست های اصلی آن در قبال ایران به ویژه در سالهای اخیر بوده است (احمدی پور و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۰۰). حضور، نفوذ و اقدامات قدرت های فرامنطقه ای به خصوص ایالات متحده آمریکا در کشورهای پاکستان و افغانستان به شیوه های مختلفی امنیت ملی و به ویژه امنیت مرزی را در جنوب شرق ایران مورد تهدید قرار داده است. مهم ترین اقدامات ضد امنیتی نیروهای فرامنطقه ای علیه ایران در مرزهای شرقی عبارتند از:

الف- تأسیس ایستگاه های راداری مجهز به امکانات پیشرفته شنود و استراق سمع در مناطق مرزی: استفاده از فضای کشورها برای اقدامات جاسوسی و اطلاعاتی علیه کشور مجاور یکی از روش های مرسوم علیه امنیت ملی کشورها به شمار می رود. در حال حاضر کشورهای همسایه ایران دارای چنین موقعیتی هستند و قدرت های فرامنطقه ای مخالف نظام جمهوری اسلامی ایران سعی دارند تا با استفاده از فضای این کشورها به انجام اقدامات مخمل امنیت ملی ایران، از جمله جاسوسی و فعالیت های اطلاعاتی بپردازند. پایگاه های نظامی آمریکا در پاکستان تقریباً بدون استثنا در تأسیسات نظامی خارجی واقع شده اند. در این پایگاه ها پست های شنود و بازیابی عادی کامپیوتری قرار دارند که استراق سمع های خام را به ستاد فرماندهی NSA در فورت جورج مید، مریلند یا به پایگاه جاسوسی مهم، NSA یا RAF مینوت هیل که در اسکله نزدیک هاروگیت، در یورکشایر شمالی واقع در انگلیس استقرار یافته، انتقال می دهند. نمونه دیگر استقرار واحدهای شنود و هشدارهای صنایع نظامی "رافائل" در مناطق مرزی پاکستان با ایران است. ب- تأسیس پایگاه های نظامی در مناطق مجاور مرزی: برنامه ریزی برای تأسیس پایگاه های جدید توسط آمریکا در کشورهای منطقه در راستای استراتژی جهانی وزارت دفاع آمریکا، "تأسیس پایگاه های نظامی کوچک و حمایت از جزایر با ثبات در مناطق مسأله دار" صورت می گیرد. ایجاد پایگاه ها و اجاره





فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش‌های بنیادین اسلام

۱۹۹

بازگانه ژئواستراتژی پاکستان در امنیت سیستان - بلوچستان جمهوری اسلامی ...

فرودگاه‌های نظامی توسط آمریکا در مناطق مرزی پاکستان با ایران در راستای همین استراتژی‌ها قابل توجه است. دولت پاکستان علی‌رغم مخالفت دولت ایران، فرودگاه شهر "نوکندی" را که در فاصله ۱۳۰ کیلومتری مرز شهرستان "میرجه" در استان سیستان و بلوچستان است به آمریکایی‌ها واگذار کرده است. نیروی هوایی آمریکا، به بهانه اشراف پروازی و هوایی خواستار واگذاری این فرودگاه شده بود.

ج- تجهیز و اعزام تیم‌های عملیاتی مخالفین جمهوری اسلامی با هدف ایجاد اغتشاش و ناامنی به ویژه در مناطق مرزی: یکی دیگر از شیوه‌های ضد امنیتی کشورهای فرامنطقه علیه ایران حمایت، تجهیز و تسلیح گروه‌های مخالف نظام در جهت انجام عملیات‌های تروریستی و منحل امنیت در مناطق مرزی است. به عنوان نمونه می‌توان به حمایت‌های مادی، تسلیحاتی، اطلاعاتی آمریکا از گروه تروریستی جنرالده به رهبری عبدالمالک ریگی اشاره کرد که در پرتو ضعف حاکمیت کشور پاکستان در ایالت مرزی بلوچستان حضور داشته و بارها با عبور از مرز به اقدامات تروریستی و وحشیانه‌ای بر علیه مردم غیر نظامی منطقه دست زده‌اند. روش‌های آموزش امنیت (شنود) تلفنی، رایانه و روش‌های چگونگی به کارگیری ابزار و فن‌آوری لازم در سطوح وسیع از جمله همکاری‌های سیا در جهت حمایت از گروه جنرالده بیان شده است (زرقانی، ۱۳۹۰: ۶۶۷؛ دهمرده، ۱۳۹۲).

### تهدیدهای روانی فرامنطقه‌ایی

د- جنگ روانی و تبلیغاتی در مناطق مرزی به منظور افزایش شکاف‌های قومی، مذهبی و سیاسی: تشدید اختلافات مذهبی - قومی با هدف شعله‌ور ساختن درگیری‌های قومی - مذهبی در منطقه مرزی بلوچستان از سوی دو جریان مختلف هدایت می‌شود. جریان اول، سازمان‌های امنیتی و اطلاعاتی کشورهای غربی همچون آمریکا و رژیم صهیونیستی هستند که با استفاده از برخی ضعف‌ها و کاستی‌ها سعی در ایجاد اختلافات قومی - مذهبی در منطقه را دارند، و تا حدی نیز در این امر توفیق داشته‌اند. اما جریان دومی که در مناطق شرقی کشور بر کوره اختلافات مذهبی می‌دمند، نحله فکری و عقیدتی منحرفی است که تحت عنوان وهابیت و سلفی‌گری از آن یاد می‌شود و گروه‌های متحجر و واپس‌گرای طالبان و سپاه صحابه، نمادی از این جریان محسوب می‌شوند (کریمی‌پور، ۱۳۸۰: ۱۴۷؛ دهمرده، ۱۳۹۲).

### رقابت‌های منطقه‌ای بین ایران و عربستان سعودی در بعد ژئواکونومیک

گذشته از این، با تشدید رقابت‌های منطقه‌ای بین ایران و عربستان سعودی، پروژه انتقال انرژی حوزه



خلیج فارس از بستر دریا به بندر بمبئی در کرانه هندی اقیانوس هند، در یک برنامه جاه طلبانه و با پیش‌بینی هزینه گزاف در حال بررسی است که طبق آن دو خط لوله نفت و گاز و یک خط لوله آب شیرین هندوستان و عربستان در پیوندی استراتژیک قرار می‌گیرند که عربستان سعودی سوخت هند و هندوستان آب شرب عربستان سعودی را در بلندمدت تأمین کند. براساس این انتظار می‌رود که در آینده بر اهمیت کرانه‌های مکران و به موازات آن موقعیت استراتژیک سیستان و بلوچستان افزوده شود. گذشته از این عربستان سعودی و کشورهای عرب صاحب نفت حوزه جنوبی خلیج فارس در یک نگاه آینده‌نگرانه در حال برنامه‌ریزی برای دوران پسافت هستند و از همین حالا در اندیشه سرمایه‌گذاری در بخش‌های صنعتی، تأسیسات بندری و حتی کشاورزی در دو بخش مستعد جنوب آسیا و آسیای میانه برآمده‌اند. مسیر ارتباطی کشورهای عرب حوزه خلیج فارس برای دسترسی آسان به این دو حوزه اقتصادی از کرانه‌های مکران، بلوچستان پاکستان و ایران می‌گذرد. از این‌رو تصور می‌شود که در آینده و پس‌اقتصاد نفت در حوزه خلیج فارس، تجارت و بازرگانی و سرمایه‌گذاری در حوزه‌های اقتصادی متنوع‌تری که دنیای عرب بتواند بقای اقتصادی خود را تضمین کند، از سیستان و بلوچستان عبور کند و این خود بر اهمیت ژئوپلیتیک این منطقه خواهد افزود. به عبارت روشن‌تر موقعیت کرانه‌ای دریای مکران در بلوچستان ایران و پاکستان دارای اهمیت ژئواکونومیک خواهد شد که به نوبه خود در معادلات ژئوپلیتیک قادر به ایفای نقش خواهد بود

### رقابت‌های منطقه‌ای بین ایران و عربستان سعودی در بعد ژئوایدئولوژیک

مبارزه با تروریست‌های تکفیری، موقعیت و اهمیت نقش ایران را در ایجاد نظم و ثبات منطقه‌ای بیش از هر زمان دیگر به اثبات رساند. این اقدام در حالی صورت گرفت که برخی از این کشورها به‌ویژه عربستان، ترکیه، آمریکا، امارات، قطر و انگلیس در حمایت و تجهیز جریانهای تکفیری نقشی بسیار تأثیرگذار ایفا کردند (لی؛ سولومان<sup>۱</sup>: ۲۰۱۴؛ رضایی؛ موسوی، ۱۳۹۶: ۱۴۹-۱۷۴).

حساسیت روی هویت و ترمینولوژی شیعی، از جمله بارزترین نقاط اشتراک طیف‌ها و گرایش‌های مختلف سلفی‌گری است. با این تفاوت که طیف معتدل آن، شیعیان را "مسلمانان منحرف و بدعت‌گذار" می‌نامند که احياناً "جوامع سنی در معرض تهدید و هجمه آنها قرار می‌گیرند" (قرضاوی، ۲۰۰۸)، اما طیف افراطی بی‌واهمه، تشیع را "دین خود ساخته" می‌خوانند. زبان و ادبیات ایدئولوژیک سلفی‌گری در این باره واجد نوعی نظام نشانه‌شناسی<sup>۲</sup> است که تحلیل گفتمان زرقاوی و یا آثار دیگر نظیر کتاب

1. Solomon & Lee
2. Semiotic



فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش‌های بنیادین اسلام

۲۰۱

بازگانه ژئوپلیتیک پاکستان در امنیت سیستماتیک - پژوهش‌های جمهوری اسلامی ...

عبدالرحمن عطیه الله از نظریه پردازان و چهره های شاخص القاعده، نمودار آن است: "شیعه نه تنها از مارقین و خارجین از امت است، بلکه متعلق به "دین خودساخته" ای است که هدف نهایی آن از طریق ایران، سلطه بر اهل سنت و به دست گرفتن زمام رهبری امت اسلامی است" (عطیه الله، ۲۰۰۸).  
در این خصوص تدبیر بن سلمان در این خصوص را می توان به جملات تهدیدآمیز وی درقبال جمهوری اسلامی ایران نسبت داد: "ما دامنه های جنگ و ناامنی را به مرزهای درونی جمهوری اسلامی ایران خواهیم کشاند". در این راستا، می توان به تشدید حمایت از گروهک های تروریستی در ناامن نمودن مرزهای سیاسی جمهوری اسلامی ایران همچون حمایت از داعش در حمله تروریستی به تهران و ناامن نمودن مرزهای جنوب شرقی و شهادت برخی از مرزبانان ایرانی و نیز توسعه هرچه بیشتر اسلام وهابیسیم در مناطق سنی نشین جمهوری اسلامی ایران اشاره داشت (Khan, ۲۰۱۷: ۹). پروفیسور اسد ابوخلیل<sup>۱</sup> در گفت وگویی در تأیید حمایت عربستان از گروه های تروریستی می گوید: "ایدئولوژی عربستان سعودی همان ایدئولوژی داعش است، حتی اگر سیاست خارجی این دو متفاوت باشد" (Pal, ۲۰۱۴: ۲).

### موقعیت ژئوپلیتیک و مواد مخدر

وجود مرزهای گسترده استان با کشورهای پاکستان و افغانستان، بدون عوارض بازدارنده، و وابستگی ها و تعلقات قومی و طایفه ای، وضعیتی را مهیا ساخته است که ساکنان این استان به راحتی بتوانند با هم زبانان خود در این دو کشور ارتباط برقرار کنند. وانگهی، وجود مرزهای آبی با کشورهای حاشیه خلیج فارس و ارزانی کالا در این کشورها در مقایسه با کالاهای مشابه موجود در بازارهای ایران- که ورودشان از مبادی قانونی ممنوع است و جز از طریق قاچاق و راه های غیرقانونی به کشور وارد نمی شود- سبب شده که سود هنگفتی نصیب قاچاقچیان شود که این امر خود مشوقی برای گرایش بیشتر به چنین فعالیت هایی محسوب می شود (دهمرد، ۱۳۹۲: ۱۴۷). عدم زیرساخت های اقتصادی، کمبود امکانات و نارسایی های نشأت گرفته از محرومیت عمقی سیستماتیک و بلوچستان، بروز خشکسالی بالغ بر یک دهه و گسترش فقر و بیکاری، بستر مناسبی را برای باندهای بین المللی قاچاق مواد مخدر فراهم کرده تا با استفاده از افغانه، بیکاران و همکاری گروه های ضد نظام، شبکه وسیعی برای حمل و توزیع مواد مخدر نه فقط برای اروپا و آمریکا بلکه برای بازار داخلی ایران طراحی و سازماندهی کنند. فقر اجتماعی، اقتصادی، ارزان و پرسود بودن مواد مخدر را می توان از دیگر دلایل تأثیرگذار در افزایش قاچاق مواد مخدر در استان عنوان کرد (حیدری، ۱۳۸۹: ۳۸).

1. Asad Abu Khalil

## تحلیل یافته های آماری

براساس نتایج آمار توصیفی و با توجه به اطلاعات گردآوری شده ۶۱/۹ درصد از افراد مورد مطالعه را مردان و ۳۸/۱ درصد نیز گروه زنان را شامل می شود. میزان سن ۳/۴ درصد از افراد نمونه در گروه سنی ۲۵ سال و کمتر، ۳۹/۸ درصد در گروه سنی ۲۶ تا ۳۵ سال، ۴۴/۱ درصد در گروه سنی ۳۶ تا ۴۵ سال، ۱۰/۳ درصد در گروه سنی ۴۶ تا ۵۵ سال و ۲/۴ درصد در گروه سنی ۵۶ سال و بالاتر می باشند. در ارتباط با میزان تحصیلات نیز میزان تحصیلات ۵۹/۱ درصد از پاسخگویان فوق لیسانس و ۴۰/۹ درصد دکتری می باشند. همچنین ۲۳/۷ درصد دارای سابقه کاری ۵ سال و کمتر، ۱۶ درصد ۶ تا ۱۰ سال، ۱۹/۸ درصد ۱۱ تا ۱۵ سال، ۱۵/۴ درصد ۱۶ تا ۲۰ سال و ۱۳/۱ درصد ۲۱ سال و بالاتر می باشند.

## ضریب همبستگی پیرسون

با توجه به نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنف مبنی بر نرمال بودن داده های تحقیق به منظور تحلیل فرضیات تحقیق از آزمون های آماری پارامتریک استفاده شده است (ضریب همبستگی پیرسون، آزمون رگرسیون خطی چندمتغیره و تحلیل مسیر) که در جدول زیر نتایج ضریب همبستگی تمامی فرضیات ارائه شده است.

جدول ۲: آزمون همبستگی پیرسون

فرضیه	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	نتیجه آزمون
واحد‌های بین المللی و بر افزایش اختلافات مذهبی.	۰/۵۲۱	۰/۰۰۰	معنادار است
موقعیت ژئوپلیتیکی استان بر قاچاق مواد مخدر تاثیر گذار است.	۰/۳۶۹	۰/۰۰۳	معنادار است
حضور قدرتهای بین المللی بر تهدید امنیت مرزها کشور تاثیر گذار است.	۰/۴۸۲	۰/۰۰۰	معنادار است
عوامل منطقه ای و فرامنطقه ایی بر ایجاد خلل در روابط فرهنگی تاثیر گذار است.	۰/۱۹۰	۰/۰۰۰	معنادار است
عوامل منطقه ایی (تکفیریها) و فرامنطقه ایی بر ایجاد خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان تاثیر گذار است.	۰/۰۶۴	۰/۰۸۹	معنادار نیست

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر سطح معناداری بدست آمده از ضریب همبستگی پیرسون و میزان همبستگی بین متغیر حضور جریانه های تکفیری و متغیرهای (افزایش اختلافات مذهبی، قاچاق مواد مخدر و کالا، امنیت مرزها، خلل در روابط فرهنگی) که همگی کمتر از ۰/۰۵ می باشند، فرضیات اول تا چهارم تحقیق تأیید می شوند. اما با توجه به اینکه سطح معناداری فرضیه پنجم (تاثیر حضور جریانه های



تکفیری بر ایجاد خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان) که بالاتر از ۰/۰۰۵ می باشد، همبستگی بین این دو متغیر معنادار نبوده و این فرضیه مورد تأیید قرار نمی گیرد.

## تحلیل رگرسیون چند متغیره

جدول ۳: رگرسیون خطی چند متغیره

متغیرها	ضرایب استاندارد شده		ضرایب استاندارد شده (Beta)	t	sig	correlations		
	ضریب (B) رگرسیونی	خطای معیار Std. (Error)				Zero-Order	partial	part
مقدار ثابت	۰/۶۰۶	۰/۴۱۸	-	۱/۲۴۹	۰/۰۰۰	-	-	-
اختلافات مذهبی	۰/۳۱۱	۰/۱۴۲	۰/۳۹۸	۱/۵۰۶	۰/۰۰۰	۰/۳۲۲	۰/۲۱۸	۰/۱۸۳
قاچاق مواد مخدر	۰/۲۰۱	۰/۰۴۴	۰/۲۳۱	۱/۷۷۹	۰/۰۲۳	۰/۲۹۱	۰/۱۰۹	۰/۱۰۷
امنیت مرزها	۰/۲۵۸	۰/۰۴۶	۰/۳۱۲	۰/۶۱۲	۰/۰۰۰	۰/۳۰۹	۰/۰۴۱	۰/۰۳۶
خلل در روابط فرهنگی	۰/۱۱۵	۰/۰۳۹	۰/۱۵۴	۰/۸۹۱	۰/۰۰۱	۰/۳۲۵	۰/۱۱۱	۰/۰۸۹
خلل در روابط سیاسی	۰/۰۳۰	۰/۰۴۱	۰/۰۶۳	۲/۳۴۱	۰/۰۸۸۶	۰/۳۲۱	۰/۰۸۷	۰/۰۷۴

بر طبق یافته‌های جدول ۳، نتایج رگرسیونی به روش جبری بین متغیر حضور جریانهای تکفیری و متغیرهای وابسته در مدل نهایی ارائه شده شامل ۵ متغیر؛ افزایش اختلافات مذهبی، قاچاق مواد مخدر و کالا، امنیت مرزها، خلل در روابط فرهنگی و خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان می باشد. در این بخش، تفسیر ضرایب رگرسیونی بر اساس ضریب بتا (Beta) انجام می گیرد، زیرا این آماره نشان دهنده ضریب رگرسیونی استاندارد شده متغیر مستقل بر روی متغیرهای وابسته پژوهش می باشد. بنابراین، می توانیم با استفاده از آن، سهم نسبی هر متغیر مستقل در مدل را مشخص کنیم. بررسی سطح معناداری متغیرها نشان می دهد که از دید پاسخگویان تأثیر حضور قدرتهای بین المللی و جریانهای تکفیری بر چهار متغیر؛ افزایش اختلافات مذهبی، قاچاق مواد مخدر و کالا، امنیت مرزها، خلل در روابط فرهنگی) معنادار است. اما با توجه به اینکه سطح معناداری متغیر خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان (۰/۸۸۶) و بیشتر از ۰/۰۵ می باشد، تأثیر حضور جریانهای تکفیری بر این متغیر مورد تأیید قرار نمی گیرد. همچنین در بین ۵ متغیر وابسته تحقیق، اختلافات مذهبی با ضریب رگرسیونی ۰/۳۹۸ دارای بالاترین



انجمن مطالعات جهان اسلام  
Islamic World Studies Association  
مجموعه‌ای برای مطالعه و پژوهش در زمینه‌های علمی-پژوهشی  
پژوهش‌های بی‌ایمان جهان اسلام

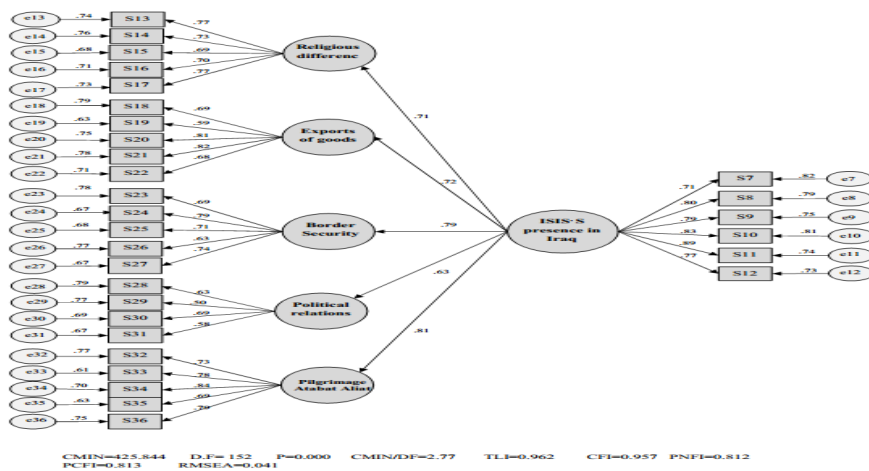
۲۰۳

آبگاه ژئواسترآتری پاکستان در امنیت سیستان-پنجستان جمهوری اسلامی ...

ضریب رگرسیونی و متغیر خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان با ضریب  $0/063$  دارای ضعیف ترین ضریب رگرسیونی می باشند.

### مدل ساختاری پژوهش

پس از مراحل تصدیق مدل اندازه گیری و محاسبات روایی سازه و تشخیصی در این مرحله می توان به آزمون روابط بین سازه های تحقیق پرداخت. به این منظور مدل مورد نظر در نرم افزار پیاده شد و با روش مدل سازی معادلات ساختاری، با کمک نرم افزار Amos رابطه علی بین متغیرها آزمون شد.



### نمودار (۱) مدل ساختاری تحقیق

با توجه به اینکه مقدار ریشه دوم برآورد واریانس خطای تقریب برای مدل ساختاری تحقیق ( $0/41$ )، و کمتر از  $0/08$  گزارش شده لذا جهت استفاده از این سازه در طراحی مدل ساختاری تحقیق و آزمون فرضیات به لحاظ آماری نیازی به انجام اصلاحات نیست و مدل از برازش خوبی برخوردار است. و مدل را می توان به لحاظ آماری صد در صد قابل اتکا دانست و می توان از آن، جهت آزمون فرضیات استفاده نمود. همچنین میزان کای اسکور نسبی یا نسبت کای اسکور به درجه آزادی ( $CMIN/DF=2.77$ )، شاخص های برازش تطبیقی  $95\%$  و شاخص های مقصد بالای  $81\%$  و نیز شاخص خطای تقریب با مقدار  $0/41$  نشان دهنده قابل قبول بودن مدل تدوین شده است.



انجمن مطالعات جهان اسلام  
Islamic World Studies Association  
جمعية نراست العالم الاسلامی

فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش های سیاسی جهان اسلام

۲۰۴

سال یازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۰

## نتیجه گیری

مشغول کردن ایران در درگیریهای مرزی - از جمله حمایت از ظهور و نفوذ جریانهای تکفیری به ایران، قاچاق مواد مخدر - برای کاهش قدرت و گسترش روابط فرهنگی و سیاسی ایران در منطقه، از جمله راهبردهایی است که در چند سال اخیر از سوی عربستان و کشورهای حامی آن پیگیری شده است. رشد سریع گروههای تروریستی که خود را پایبند به هیچ یک از قوانین بین المللی نمی دانند با حمایت محسوس و نامحسوس سیستم اطلاعاتی پاکستان و پشتیبانی مالی برخی از کشورها از جمله برخی از قدرت های غربی و کشورهای خلیج فارس سبب بحران افزایشی شده است.

در حال حاضر پاکستان با سه چالش ژئوپولیتیکی مهم روبروست، این سه چالش عبارتند از: ۱- تروریسم و افراط گرایی مذهبی- قومی ۲- دولت ضعیف و بحران اقتدار ۳- دخالت قدرت های فرا منطقه ای. از سوی دیگر نمی توان نقش بحران اقتدار را در پاکستان و حضور قدرت های فرا منطقه ای را در سطح منطقه به بهانه حفظ صلح و امنیت منطقه ای و بین المللی در پاکستان و افغانستان و تاثیرات آن را بر ایران نادیده گرفت. رقابت ژئوپولیتیکی میان ایران و پاکستان می تواند تاثیر بسیار زیادی بر منافع ملی، امنیت ملی و اقتصاد هر دو کشور داشته باشد. با این که کشور پاکستان دارای چالش های زیادی است، اما کاهش تنش های ژئوپولیتیکی عملیاتی ساختن زمینه های همکاری و از بین بردن تقابل میان دو کشور، رقابت آنها را در سطح منطقه محتمل می کند. در هر صورت، در همکاری و رقابت میان کشورهای ایران و پاکستان در سطح منطقه عواملی مانند: مسائل مذهبی-ایدئولوژیکی، انرژی، ترانزیت و حمل و نقل، آب، دسترسی و ارتباطات، و مسائل قومیتی نقش بارزی را بازی می کنند. به غیر از همکاری، توانایی و رقابت هریک از این دو کشور بستگی به پتانسیل های محیطی، سیاست خارجی در قبال کشورهای قدرت مند منطقه ای و جهانی و استراتژی های خود کشورها دارد. و کشوری می تواند رقابت را ادامه دهد که توان لازم را برای تاثیر گذاری بر عوامل بالا داشته باشد. ژئوپولیتیک پاکستان در زمینه رقابت و همکاری با جمهوری اسلامی ایران نقش اصلی را ایفا می کند. به طوری که به نظر می رسد هدف عمده ژئوپولیتیکی پاکستان، پروژه ارتباط با کشورهای فرا منطقه ای و جهانی از جمله ایالات متحده آمریکا برای تثبیت منافع و امنیت ملی خود باشد. در عین حال مهم ترین چالش برای جمهوری اسلامی ایران در تحولات ژئوپولیتیک منطقه، جایگاه پاکستان در اراده هژمونیک ایالات متحده آمریکا می باشد. به رغم اینکه پاکستان خود را کشور مسلمان و هم پیمان ایران در منطقه می داند، اما با نگاهی عمیق و موشکافانه به سیاست های اعمالی این کشور در قبال ایران، در می یابیم که وعده های این کشور مبنی بر همکاری با ایران، مبهم است.



در پی تحولات در ساختار قدرت بین‌المللی و موقعیت‌های در حال تغییر سیاسی و اقتصادی در صحنه بین‌المللی، حوزه نفوذ قدرت‌های بین‌المللی نیز تغییر یافته و به تبع آن مناطق جدید قدرت در دنیا شکل گرفتند. یکی از این مهم‌ترین مناطق جدید، منطقه آسیای جنوب غربی است. آسیای جنوب غربی در حقیقت منطقه واسطه سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا است که از پنج حوزه ژئوپولیتیک: آسیای مرکزی، شبه قاره، قفقاز، خلیج فارس و خاورمیانه شکل می‌گیرد. کشور پاکستان که در این منطقه ژئوپولیتیک می‌گنجد به خاطر قرار گرفتن در مسیر ارتباطی آسیای جنوب شرقی و شرق به خاورمیانه و اروپا، همسایگی قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای، منطقه آسیای مرکزی و قفقاز از اهمیت زیادی در صحنه بین‌المللی برخوردار بوده است. به طوریکه در اکثر نظریات ژئوپولیتیک به کشور پاکستان اشاره شده است. با این وجود پاکستان درگیر چالش‌های داخلی و منطقه‌ای زیادی است. چالش‌هایی که اکثر کشورهای منطقه، از جمله ایران را تحت تاثیر قرار داده است. و این چالش‌ها می‌تواند همکاری‌های دو کشور ایران و پاکستان را در سطح منطقه تضعیف و یا تحت تاثیر قرار دهد. از آنجایی که کشور ایران در یکی از مناطق پنج‌گانه استراتژیک جهان واقع شده است و همچنین به لحاظ اهداف، علائق و منافع جهانی و نیز چالش‌ها و تهدیدات موجود جزو کشورهای مهمی است که به شدت نیازمند شناخت کشورهای پیرامونی خویش و دیگر کشورهای مهم بین‌المللی می‌باشند، شناخت محیط پیرامونی و تحلیل ژئوپولیتیک کشورهای همسایه از مهم‌ترین عواملی است که در راستای برقراری و گسترش روابط دو جانبه باید مد نظر قرار گیرد. در نتیجه جمهوری اسلامی ایران برای این که بتواند بر چالش‌ها و تنگناهای پیرامونی غلبه، و چالش و رقابت‌های ناسازگار ژئوپولیتیک را به همکاری تبدیل کند، در مرحله نخست نیازمند مطالعه دقیق ژئوپولیتیک کشورهای منطقه و شناخت آن‌ها و در مرحله دوم تدوین سیاست خارجی باید مبتنی بر مبانی علمی ژئوپولیتیک باشد. بدیهی است که عوامل مورد مطالعه صرفاً راهنمای اولیه‌ای برای محققین بوده و به هیچ وجه جنبه پیشداورانه نداشته است، بلکه می‌تواند به درک کامل‌تری از شناخت ویژگی‌ها و ریشه‌یابی رقابت‌ها و همکاری‌های منطقه‌ای بین دو کشور منجر شود.

## پیشنهادات

مقابله با ترانزیت مواد مخدر و عبور آن از مرزهای تحت کنترل ایران؛ تلاش فراوان در جهت تأمین امنیت منطقه شرقی و کاهش شرارت در این مناطق؛ ارائه کمک‌های اقتصادی به دولت افغانستان برای بهبود زیرساخت‌ها و کمک به توسعه اقتصادی این کشور؛ فعال‌سازی مسیر تجارت شرق به غرب؛ خارج کردن



انجمن مطالعات جهان اسلام  
Islamic World Studies Association  
جمعية دراسات العالم الإسلامي

فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام

۲۰۶

سال یازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۰

مرز از رویکرد امنیتی به سوی رویکرد توسعه‌ای، اقتصادی و فرهنگی؛ رواج و گسترش تلاش‌های عینی در کاهش محرومیت‌های مناطق مرزی؛ اجرای طرح‌های توسعه اقتصادی مناسب با جغرافیای مرزی منطقه؛ آگاهی بخشی عمومی شهروندان مرزی در مورد تهدیدات فراملی و بیگانگان در منطقه؛ افزایش ضریب امنیتی در جهت گسترش سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران در منطقه؛ افزایش رفاه مرزنشینان و به دنبال آن گسترش میزان همگرایی ملی در میان آنها؛ تقویت پایگاه‌های مردمی (تقویت روحیه هم‌گرایی و ملی‌گرایی) در مناطق مرزی دارای اقلیت‌های قومی - مذهبی؛ استقرار تجهیزات و امکانات تسلیحاتی، ارتباطی و خدماتی متناسب با شرایط فیزیکی و جوی مناطق مرزی؛ توسعه محورهای مواصلاتی و عمرانی نقاط مرزی در جهت رساندن خدمات و امکانات به مناطق مرزی؛ سامان‌دهی طرح‌های مشترک چهاربهار و گوادر بین ایران و پاکستان با همکاری چین، هند و افغانستان؛ توسعه خطوط ارتباطی جاده‌ای و ریلی که چهاربهار را به پاکستان و افغانستان و آسیای میانه پیوند دهد؛ فعال‌سازی خطوط انرژی، نفت و گاز که انرژی دو حوزه خلیج فارس و دریای خزر را به بازارهای مصرف عمده در شرق و جنوب آسیا برساند.



فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش‌های بنیاد اسلام

## منابع

- احمدی دهکا، فریروز و پیشگاهی فرد، زهرا (۱۳۸۹). ارزیابی تهدیدات امنیت ملی در مناطق مرزی شمال ایران، آمایش محیط، دانشگاه آزاد ملایر: تابستان ۱۳۸۹ شماره ۹.
- اعظمی، هادی و دهمرده، معصومه (۱۳۹۲)، بررسی و تحلیل عمده‌ترین چالش‌های امنیتی مرزهای استان سیستان و بلوچستان، فصلنامه دانش انتظامی استان سیستان و بلوچستان، شماره ۸، دوره چهارم.
- آدمی، علی و رضا نیکنام (۱۳۹۵). تأثیر تهدیدهای گروه‌های سلفی-تکفیری بر امنیت هستی‌شناختی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، دوره ۵، شماره ۱۹، صص ۲۴-۱.
- بهروز لک، غلامرضا (۱۳۸۵). "درنگی در مفهوم شناسی بنیادگرایی اسلامی"، فصلنامه کتاب نقد، شماره ۲۶.
- پیشگاهی فرد، زهرا و همکاران (۱۳۹۳). جهانی شدن ارتباطات و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر مرزها، جغرافیا و آمایش شهری - منطقه ای، سال چهارم، شماره ۱۰.
- جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۸۴). چالش‌های نوین امنیتی در خاورمیانه، پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۱۴، صص ۲۳-۳۵.
- حافظ نیا، محمدرضا و کاویانی، مراد (۱۳۹۲). افق‌های جدید در جغرافیای سیاسی، تهران، انتشارات سمت.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵)، اصول و مفاهیم ژئوپولیتیک، مشهد: انتشارات پاپلی-آقای، سید داوود و ابراهیم طاهری (۱۳۹۲)، هند و شانگهای، فصلنامه سیاست، دوره ۴۳، شماره ۴، صص ۲۱-۳.
- خسروی، غلامرضا، (۱۳۹۰). چشم‌انداز پاکستان آینده، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۲): سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ تهران: سمت.
- رضایی، رضا؛ موسوی، صدرالدین (۱۳۹۶). ظهور داعش و تأثیر آن بر معادلات منطقه‌ای: مطالعه موردی چالش‌ها و فرصت‌های به‌وجودآمده برای ایران، فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی اسلام، مقاله ۶، دوره ۵، شماره ۱۱، پاییز و زمستان ۱۳۹۶، صص ۱۴۹-۱۷۴.
- روشن، علی اصغر، سعادت جعفرآبادی، حسن (۱۳۹۱). بررسی نقش و کارکرد کنترل مرز استان خراسان رضوی با افغانستان و تأثیر آن بر امنیت استان، فصلنامه ژئوپولیتیک، دوره ۸، شماره ۳، پیاپی ۲۷.
- سجادپور، سیدکاظم و امیری مقدم، رضا (۱۳۸۸). نقش ساز و کارهای حقوقی در حل و فصل منازعات ژئوپولیتیکی مطالعه موردی: عهدنامه مرزی و حسن همجواری ۱۹۷۵ الجزایر، فصلنامه بین-المللی. ژئوپولیتیک، دوره ۵، شماره ۱۵، پاییز، صص ۱-۴۰.
- سیدنژاد، سیدباقر (۱۳۹۸). سلفی‌گری در پاکستان و تأثیر آن بر جمهوری اسلامی ایران، در پایگاه تخصصی سلفی‌شناسی <http://alwahabiyah.com/fa/Default>
- سیمبر، رضا (۱۳۸۵). شکل‌گیری همکاری بین‌المللی در مواجهه با تروریسم: فرصت‌ها، چالش‌ها و راهکارها، پژوهش علوم سیاسی، تهران: شماره ۲، بهار و تابستان.
- عزتی، عزت‌اله (۱۳۸۸). جغرافیای استراتژیک ایران، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- میر حیدر، دره (۱۳۹۳). مبانی جغرافیای سیاسی، تهران: انتشارات سمت.
- Akhbari, M and Nami, M (2009). Geographic boundaries, with emphasis on the Iranian



فصلنامه علمی-پژوهشی  
پژوهش‌های باسی جهان اسلام  
جمعیت ترانس‌العالم الاسلامی

۲۰۸

سال یازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۰



فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهش‌های بنیادی جهان اسلام

۲۰۹

پایگاه ژئواستراتژی پاکستان در امنیت سیستان - بلوچستان - جمهوری اسلامی ...

border, geographic organization of armed forces publication, Tehran: [in Persian].

Coolsaet, Rik(2017).Anticipating the Post-ISIS Landscape in Europe , Clingendael Spectator, 07 NOV.

Giovanni, Janine DI (2014). Nemesis: The Shadowy Iranian Training Shia Militias in Iraq, November 27, 2014, <http://www.newsweek.com>, retrieved on August 21, 2016.

Gunaratna, Rohan (2017).Annual Threat Assessment 2017, S. Rajaratnam School of International Studies (RSIS). In: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/CTTA-January-2017.pdf>

-Jamyang Norbu, Who Created Pakistan's Nuclear Arsenal? (Observed: 1/3/2017) at: [http://www.huffingtonpost.com/jamyang-norbu/who-created-pakistans-nuc\\_b\\_864124.html](http://www.huffingtonpost.com/jamyang-norbu/who-created-pakistans-nuc_b_864124.html)

Khan, Taimur (2017), "Saudi Prince Mohammed bin Salman's warning to Iran", The National Press, Retrieved 2018/2/23, and Available at: <https://www.thenational.ae/world/saudi-prince-mohammed-bin-salman-s-warning-to-iran-1.1616/>

Mallyer, Rabert (2010).Check threats at the international border (challenges and solutions). Journal of Military and Strategic Studies, Vol. 11, Issue 3, spring.

Mandel, Robert (1994). the changing face of national security, greenwood press, London: UK.

Michael Jenkins, Brian (2017).Middle East Turmoil and the Continuing Terrorist Threat — Still No Easy Solutions, RAND, February 14.

Nichols, Michelle (2015).U.N. Invites Syrian Parties to Geneva Peace Talks in May, April 24, 2015, <http://www.reuters.com>, retrieved on August 8, 2017.

Pal, Amitabh (August 27, 2014).ISIS's Brand of Islam Similar to U.S. Ally's, The Progressive, Retrieved 2018/2/7, Available at: <http://progressive.org/dispatches/isis-s-brand-islam-similar-u.s.-ally-s/>

Peterson, Nicole, 2017, Future of ISIS: What Experts Think Will Happen Next? NSI, August

Rebouleski, Zarkhvf (2006).revolutionary developments in Central Asia and its impact on the northeastern frontier of Iran from 1921 to 1917, border security magazine, n5, Issue 15.

-Richard F. Grimmett(2009), U.S. Arms Sales to Pakistan(Observed: 1/3/2017)at:

<https://fas.org/sgp/crs/weapons/RS22757.pdf>

-Rose, Gideon (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, World Politics, Volume 51, Issue 1.

-Taliaferro, Jeffrey W (2001). "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited", International Security, vol. 25. No. 3.

Taylor, B (1989). Principles of Politics (Review of international politics). Co-Published in the United States of America: by Oxford University Press. - Kirshner, Jonathan (2010). The tragedy of offensive realism: classical realism and the rise of china, European journal of international relations, 2010.

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priv-۱۱۰۲۰۸

به این مقاله این گونه ارجاع دهید:

امیری، سروش؛ بشیری، قاسم (۱۴۰۰)، «جایگاه ژئواستراتژی پاکستان در امنیت سیستان-بلوچستان جمهوری اسلامی ایران» فصلنامه پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س ۱۱، ش ۲، تابستان ۱۴۰۰، صص ۲۱۰-۱۸۷.



فصلنامه علمی - پژوهشی  
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

۲۱۰

سال یازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۰